

# Vienodos teismų praktikos formavimas Lietuvoje nuo 1990 metų

## Pranas Kuconis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto  
socialinių mokslų daktaras, docentas  
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva  
El. paštas: [pranas.kuconis@gmail.com](mailto:pranas.kuconis@gmail.com)

Straipsnyje išskiriami vienodos teismų praktikos formavimo Lietuvoje nuo 1990 metų etapai, analizuojamas tam tikrais etapais galiojęs vienodos teismų praktikos formavimą nustatantis teisinis reguliavimas, aptariami vienodos teismų praktikos formavimo būdai.

**Pagrindiniai žodžiai:** vienodos teismų praktikos formavimas, teismo precedentas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.

## Formation of Uniform Jurisprudence in Lithuania since 1990

The article singles out the stages of the formation of uniform jurisprudence in Lithuania since 1990, analyses the legal regulation establishing the formation of uniform jurisprudence in separate stages, discusses ways of forming uniform jurisprudence.

**Keywords:** formation of uniform jurisprudence, court precedent, Supreme Court of Lithuania, Supreme Administrative Court of Lithuania.

## Įvadas

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str. 2 d.), Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas formuoja vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus (Teismų įstatymo 31 str. 2 d.). Taigi vienodos teismų praktikos formavimas yra išimtinė aukščiausiųjų pakopų teismų kompetencija.

Istorijos tėkmėje vienodos teismų praktikos formavimo būdai keitėsi. Šio teisės instituto raidą Lietuvoje galima analizuoti nuo pat viduramžių, tačiau, viena vertus, tai yra teisės istorijos dalykas, kita vertus, Lietuvos teismų sistemos raida ir jų įgaliojimai teisės istorijoje jau yra išsamiai išanalizuoti (Andriulis *et al.*, 2002; Bairašauskaitė, 2018; Griškevič, 2018; Machovenko, 2018; Maksimaitis, 2018; Sagatienė, 2018 ir kt.). Galėtų būti vertinga vienodos teismų praktikos formavimo teisinio reguliavimo ir jo taikymo 1918–1940 metais analizė, nes Lietuvos Respublikos Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta keturių pakopų bendrosios kompetencijos teismų sistema iš esmės atitinka įtvirtintąją

Received: 31/03/2023. Accepted: 27/04/2023

Copyright © 2023 Pranas Kuconis. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

1933 metų Teismų santvarkos įstatyme, tačiau tai išsamiai padaryta M. Maksimaičio darbuose (Maksimaitis, 2001, p. 115–120; Maksimaitis, 2018). Dėl šių priežasčių straipsnyje apsiribosime tik šio teisės instituto raidos nuo 1990 metų analize.

Iki 1999 metų vienodą teismų praktiką formavo tik Aukščiausiasis Teismas. 1999 m. gegužės 1 d. Lietuvoje pradėjo veikti administraciniai teismai, kurių paskirtis – nagrinėti skundus (prašymus) dėl viešojo ir vidinio administravimo subjektų priimtų administracinių aktų bei veiksmų ar neveikimo (t. y. pareigų nevykdymo) (Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas, 1999). Pradžioje vienodą administracinių teismų praktiką taikant įstatymus buvo įgaliotas formuoti Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, 1999), o pakeitus administracinių teismų sistemą nuo 2001 m. sausio 1 d. – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.

Pagal įvykius, lėmusius esminius vienodos teismų praktikos formavimo pokyčius, galima išskirti tris jo raidos nuo 1990 metų etapus: 1) nuo 1990 metų iki Konstitucijoje įtvirtintos teismų sistemos veiklos pradžios (1990–1994 metai); 2) nuo Konstitucijoje įtvirtintos teismų sistemos veiklos pradžios iki Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo paskelbimo (1995–2005 metai); 3) vienodos teismų praktikos formavimas nuo 2006 metų. Šių etapų ypatumus, taip pat kai kurias atitinkamo teisinio reguliavimo taikymo problemas ir bus mėginama aptarti šiame straipsnyje.

## 1. Vienodos teismų praktikos formavimas 1990–1994 metais

Atkūrus Lietuvos nepriklausomą valstybę (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“, 1990), buvo priimtas įstatymas, kuriuo patvirtintas Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis Įstatymas ir nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie iki šiol veike Lietuvoje įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui. (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“, 1990). Taigi toliau galiojo ir Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas (1990). Pagal šį įstatymą Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas turėjo įgaliojimus analizuoti ir apibendrinti teismų praktiką, teisminę statistiką ir duoti vadovaujamosius išaiškinimus teismams įstatymų taikymo klausimais, kurie buvo privalomi ne tik teismams, bet ir kitiems organams ir pareigūnams, taikantiems įstatymą (28 str. 1 d. 2 p.). Tiesiogiai šiuos įgaliojimus įgyvendino Aukščiausiojo Teismo plenumas (Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymo 31 str. 2 p.), kuris taip pat turėjo įgaliojimus nagrinėti Teismo pirmininko teikimus dėl to, kad Aukščiausiojo Teismo plenumo vadovaujantieji išaiškinimai nebeatitinka įstatymų (31 str. 7 p.).

1990–1994 metais Aukščiausiojo Teismo plenumas davė vadovaujamosius išaiškinimus baudžiamosiose bylose dėl teismų praktikos taikant įstatymus, nustatančius baudžiamąją atsakomybę už nužudymus ir kūno sužalojimus (1991 m. gegužės 10 d. nutarimas Nr. 3), taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reguliuojančias bylų sumarinį procesą (1994 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 1), bei civilinėse bylose dėl teismų praktikos nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas (1991 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 1), taikant Civilinio proceso kodekso normas, reguliuojančias įrodinėjimą (1991 m. kovo 29 d. nutarimas Nr. 2), taikant Civilinio proceso kodekso normas (1991 m. gegužės 10 d. nutarimas Nr. 4), taikant Darbo sutarties įstatymą (1993 m. birželio 4 d. nutarimas Nr. 1), turinčių juridinę reikšmę faktų nustatymo bylose (1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas Nr. 2).

Aptariamu laikotarpiu Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimais priimami vadovaujantieji išaiškinimai teismams buvo vienintelis oficialus vienodos teismų praktikos formavimo būdas. Pažymėtina, kad tokiais išaiškinimais įstatymų taikymo praktika buvo formuojama per visą sovietmetį.

Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatyme (1960) buvo nustatyta, kad Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo plenumas „nagrinėja teisminės praktikos ir teisminės statistikos apibendrinimo medžiagą ir duoda vadovaujamosius išaiškinimus teismams Lietuvos TSR įstatymų taikymo klausimais nagrinėjant teismo bylas“ (41 str. 1 d. b p.). Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimais teismų praktika buvo formuojama nuo 1962 metų (Petrėnas, 1981). Anksčiau tai buvo daroma TSRS Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimais (Sbornik postanovlenii Verkhovnogo Suda SSSR (1924–1986), 1987). TSRS ir Lietuvos TSR aukščiausiųjų teismų plenumų nutarimų vadovujamieji išaiškinimai buvo privalomi teismams, kitiems organams ir pareigūnams, taikantiems įstatymą, dėl kuriuo duotas išaiškinimas (Kazlauskas, 1989, p. 25). Galima teigti, kad tokie išaiškinimai turėjo teisės šaltinio reikšmę, nes teismų sprendimuose jie buvo nurodomi kaip sprendimo priėmimo pagrindas, pavyzdžiui, „Pagal BK 43–44 str. bei TSRS aukščiausiojo teismo plenumo 1980 m. rugpjūčio 29 d. nutarimo „Dėl teismų praktikos skiriant papildomasias bausmes“ 9 p. prie nauju nuosprendžiu paskirtos bausmės teismas turi visiškai ar iš dalies prijungti ankstesniu nuosprendžiu paskirtą papildomąją bausmę ar jos neatliktą dalį. Teismas prie bausmės, paskirtos naujuoju nuosprendžiu, neprijungė papildomosios bausmės pagal ankstesnį nuosprendį. Dėl to nuosprendis ir nutartis naikintini, byla nagrinėtina iš naujo (BPK 383 str. 1 d., 426 str.)“ (Baudžiamosios bylos, 1990, p. 68).

Pažymėtina ir tai, kad aukščiausiosios pakopos teismo pateikti įstatymų taikymo išaiškinimai turėjo įtakos teismų praktikai ir tarpukario Lietuvoje (Vyriausiojo Tribunolo 1924–1933 metų visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys ..., 1933). Tokia praktika buvo perimta iš carinės Rusijos teismų praktikos (Maksimaitis, 2018, p. 96).

Be Aukščiausiojo Teismo plenumo išaiškinimų, aptariamam laikotarpiu įstatymų taikymo praktika buvo formuojama ir kitais anksčiau naudotais būdais. 1990–1992 metais Teisingumo ministerijos leisto žurnalo „Teisės apžvalga“<sup>1</sup> ir 1993 metais pradėto leisti mokslinio-praktinio žurnalo „Teisės problemos“ skyriuje „Teisminė praktika“ buvo skelbiamos Aukščiausiojo Teismo nutarčių santraukos, kuriose būdavo suformuluojama teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė (pavyzdžiui, „Asmuo, dirbantis VRS nežinybinės apsaugos skyriuje kontrolieriumi, neturintis įgaliojimų disponuoti gamybine produkcija ir atliekantis tik sargo funkcijas, negali už pagrobtą produkciją atsakyti kaip pareigūnas, piktnaudžiaujantis tarnybine padėtimi“ (Baudžiamosios bylos, 1990, p. 68)), nurodoma teismų priimtų sprendimų esmė, Aukščiausiojo Teismo sprendimas ir pagrindiniai motyvai. Tokių santraukų teisinė reikšmė nebuvo oficialiai įtvirtinta (numatyta įstatyme), tačiau akivaizdu, kad viešai paskelbta teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė turėjo reikšmės taikant įstatymą analogiškose situacijose. Galima teigti, kad šios santraukos buvo savitos teismo precedento užuomazgos. Žurnale taip pat buvo skyreliai „Sprendimų vykdymo procesas“, „Prokurorinė praktika“, „Notarinė praktika“, „Valstybinio arbitražo praktika“, „Atsakome skaitytojams“, kuriuose buvo pateikiama atitinkamos praktikos pavyzdžių ir teikiamos konsultacijos teisės aktų taikymo klausimais. Skyrelius tvarkė atitinkamų sričių specialistai ar žurnalo redakcijos kolegijos nariai, todėl žurnale pateikti praktikos pavyzdžiai ir konsultacijos turėjo tik metodinę reikšmę.

Taigi aptariamam laikotarpiu įstatymų taikymo praktika buvo formuojama Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimais priimamais vadovujamaisiais išaiškinimais ir iki Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo susiformavusiais metodinę reikšmę turinčiais būdais: teisiniuose žurnaluose paskelbtomis Aukščiausiojo Teismo nutarčių santraukomis ir specialistų teikiamomis konsultacijomis.

<sup>1</sup> Anksčiau žurnalas buvo vadinamas „Socialistinė teisė“.

## 2. Vienodos teismų praktikos formavimas 1995–2005 metais

Pirmasis mėginimas reformuoti sovietinę teismų sistemą ir teismų įgaliojimus buvo padarytas dar 1992 metų pradžioje: pakeistas Laikinis Pagrindinis Įstatymas ir priimtas Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Šiais įstatymais buvo įtvirtinta keturių grandžių teismų sistema: apylinkių, apygardų teismai, Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pagal Teismų įstatymą Aukščiausiasis Teismas turėjo būti kasacinė instancija įsiteisėjusiems apygardų teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims bei nutarimams ir Apeliacinio teismo byloms (10 str.), o įgaliojimus formuoti vienodą teismų praktiką turėjo Lietuvos teisėjų senatas, kurį turėjo sudaryti Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, šio teismo skyrių pirmininkai ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas, apygardų teismų pirmininkai (11 str.). Teisėjų senatas jo pirmininko siūlymu turėjo nagrinėti teismų praktiką ir teikti rekomendacijas teismams dėl įstatymų taikymo (12 str. 1 d. 1 p.). Nurodyti įstatymo straipsniai turėjo įsigalioti „nuo 1992 m. lapkričio 1 d.“ (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas, 1992), tačiau nustatytu laiku šie straipsniai neįsigaliojo, nes iki to laiko nebuvo parengti būtini proceso įstatymų pakeitimai (neįvesti apeliacinis ir kasacinis procesai). Ne mažiau svarbu, matyt, buvo ir valstybės turimos lėšos teismų sistemos reformai įgyvendinti (Kuconis, Nekrošius, 2001, p. 36).

1992 m. spalio 29 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo įsteigimo ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 15 straipsnio papildymo“, kuriuo įsteigti nurodyti teismai ir nustatyta, kad šie teismai turi būti suformuoti iki to laiko, kai Lietuvos Respublikos Seimas priims atitinkamus įstatymus dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo bei papildymo, ir nuo tada įsigalioja Lietuvos Respublikos teismų įstatymo straipsniai, kurie turėjo įsigalioti 1992 m. lapkričio 1 d. Panaši kaip ir Teismų įstatyme (1992) Aukščiausiojo Teismo kompetencija buvo nurodyta ir Seimo nutarimu patvirtintuose Teisinės sistemos reformos metmenyse (1993): „pagrindine jo funkcija tampa nagrinėti teismines bylas kasacine instancija. Į Aukščiausiąjį Teismą įeinantis Lietuvos teisėjų senatas nagrinėja teismų praktiką ir teikia rekomendacijas teismams dėl įstatymų taikymo“.

1994 m. gegužės 31 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, įsigaliojęs 1995 m. sausio 1 d. (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo ... įsigaliojimo“, 1994), kuriuo Aukščiausiajam Teismui buvo pavestos dvi pagrindinės funkcijos: 1) nagrinėti bylas kasacine tvarka ir 2) formuoti vienodą teismų praktiką taikant įstatymus. Pastaroji funkcija turėjo būti vykdoma trimis būdais: 1) skelbiant Teisėjų senato aprobuotus teismų sprendimus, į kuriuos turi atsižvelgti teismai, taikydami tuos pačius įstatymus. Pažymėtina, kad šis būdas buvo patikslintas dar Teismų įstatymui neįsigaliojus ir nustatyta, kad Aukščiausiasis Teismas skelbia Teisėjų senato aprobuotus Aukščiausiojo Teismo kolegijų ir kitų teismų sprendimus; į sprendimuose esančius įstatymų taikymo išaiškinimus turi atsižvelgti teismai, valstybinės ir kitos institucijos, taip pat kiti subjektai, taikydami tuos pačius įstatymus (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo ir papildymo“, 1994); 2) analizuojant teismų praktiką įstatymų taikymo klausimais; 3) konsultuojant teisėjus įstatymų taikymo klausimais (18 str.). Įgaliojimai aprobuoti teismų sprendimus ir nagrinėti įstatymų taikymo teismų praktikoje apibendrinimo rezultatus bei juos skelbti Aukščiausiojo Teismo biuletenyje buvo suteikti Teisėjų senatui (20 str.), kurio sudėtis, palyginti su nustatyta 1992 m. redakcijos Teismų įstatyme, buvo pakeista: jį sudarė Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, skyrių pirmininkai ir kiti šio teismo teisėjai.

Teismų įstatyme įtvirtintos vienodos teismų praktikos formavimo nuostatos buvo sukonkretintos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statute (1995), kurio paskirtis – sureguliuoti Aukščiausiojo Teismo veiklą, kurios nereglamentuoja galiojantys įstatymai, ir užtikrinti, kad būtų efektyviai atliekamos Aukščiausiojo Teismo funkcijos (preambulė).

Taigi 1995 metų pradžioje įsigaliojusiu teisiniu reguliavimu buvo teisiškai įtvirtinti iki tol faktiškai buvę vienodos įstatymų taikymo praktikos formavimo būdai ir įgaliojimai formuoti vienodą teismų praktiką buvo suteikti tik Aukščiausiajam Teismui. Pagal šį reguliavimą vienodą teismų praktiką Aukščiausiasis Teismas formavo trimis būdais: biuletenyje skelbdamas teismų sprendimus, atlikdamas teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais apibendrinimus ir konsultuodamas teisėjus. Aptariamu laikotarpiu šių vienodos teismų praktikos formavimų būdų teisinis reguliavimas buvo keičiamas, tačiau jų turinys nesikeitė.

Iki administracinių teismų veiklos pradžios Aukščiausiasis Teismas formavo vienodą teismų praktiką taikant įstatymus ir administracinių teisės pažeidimų bylose, tiesa, ne visais įstatyme numatytais būdais, nes šis teismas administracinių teisės pažeidimų bylų nenagrinėjo. Pradėjus veikti administraciniams teismams, vienodą šių teismų praktiką formavo Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius (Administracinių bylų teisenos įstatymo (1999 m. sausio 14 d. įstatymo redakcija) 8 str. 2 d.), tačiau įstatymuose nebuvo nustatyta, kokiais būdais skyrius tai daro. Skyriaus galimybės formuoti vienodą teismų praktiką buvo ribotos, nes Lietuvos apeliacinis teismas taip pat nenagrinėjo administracinių teisės pažeidimų bylų (apeliacinė instancija nutarimams bylose dėl administracinių teisės pažeidimų buvo apygardos administracinis teismas (Administracinių bylų teisenos įstatymo (1999 m. sausio 14 d. įstatymo redakcija) 6 str. 1 d. 2 p.)) ir neleido biuletenio. Dėl to teismų praktika administracinių teisės pažeidimų bylose pradžioje buvo formuojama atliekant teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais apibendrinimus ir konsultuojant teisėjus. Reformavus administracinių teismų sistemą ir įsteigus Lietuvos vyriausiąją administracinį teismą buvo nustatyta, kad vienodą administracinių teismų praktiką formuoja šis teismas tokiais pat būdais, kaip ir Aukščiausiasis Teismas (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (2000 m. rugsėjo 19 d. įstatymo redakcija) 13 str.).

Pažymėtina, kad Administracinių bylų teisenos įstatyme, o vėliau ir Teismų įstatyme (2002 m. redakcija) įtvirtintas administracinių teisės pažeidimų bylų teisingumas ir vienodos teismų praktikos taikant įstatymus administracinių teisės pažeidimų bylose formavimo tvarka kurį laiką iš dalies neatitiko Konstitucijoje įtvirtintos teismų sistemų sąrangos: administracinių teisės pažeidimų bylas, nurodytas Administracinių teisės pažeidimų kodekso 224 straipsnyje, nagrinėjo apylinkės teismas (Konstitucijoje priskirtas bendrosios kompetencijos teismų sistemai), o apeliacinė instancija administracinių teisės pažeidimų byloms dėl apylinkių teismų nutarimų buvo ir atitinkamai vienodą įstatymų taikymo praktiką šios kategorijos bylose formavo Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Konstitucijoje priskirtas specializuotiems teismams). Tokia tvarka galiojo iki 2011 m. sausio 1 d. (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 12, 15, 23 ir 31 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2010).

*Biuletenyje paskelbti teismų sprendimai.* Viena vertus, tai buvo naujas vienodos teismų praktikos formavimo būdas, nes anksčiau įstatyme jis nebuvo numatytas, tačiau, kita vertus, naujas šis būdas buvo tik iš dalies, nes Aukščiausiojo Teismo sprendimų santraukos teisinės tematikos žurnaluose buvo publikuojamos jau nuo 1962 metų, kai buvo pradėtas leisti „Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo biuletenis“ – tuo metu vienintelis respublikoje teisinis leidinys (Likas, 1962, p. 8). Tiesa, kaip minėta, tokių santraukų teisinė reikšmė nebuvo oficialiai įtvirtinta.

Nuo 1995 metų teismų sprendimai būdavo aprobuojami Teisėjų senato nutarimais ir skelbiami tais pačiais metais pradėtame leisti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“. Teisėjų senate aprobutini teismų sprendimai prieš tai buvo svarstomi skyrių teisėjų susirinkimuose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statuto 15 str.). Senato nutarime būdavo atkreipiamas dėmesys į aprobuojamuose teismo sprendimuose esančius įstatymų taikymo išaiškinimus, į kuriuos turi atsižvelgti teismai ir kiti subjektai, taikydami tuos įstatymus. Antai, Teisėjų senato 1995 m. birželio 16 d. nutarimu, kuriuo nutarta aprobuoti Aukščiausiojo Teismo 1995 m. kovo 30 d. nutartį ir paskelbti ją biuletenyje, nurodyta:

„atkreipiamas dėmesys į tai, kad apeliacinės instancijos teismas kolegijos posėdyje, nenaikindamas nuosprendžio ir neperduodamas bylos į teisiąją posėdį, gali išspręsti daiktinių įrodymų klausimą, remdamasis BPK 384 str. 1 d., nes tai nekeičia nuosprendžio esmės“.

1996 metais buvo pakeistas Teisėjų senato pavadinimas ir sudėtis: Teisėjų senatas buvo pavadintas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatu ir jį sudarė Teismo pirmininkas, skyrių pirmininkai ir po penkis Teismo Civilinių bylų skyriaus ir Baudžiamųjų bylų skyriaus didesnį Aukščiausiojo Teismo teisėjo darbo stažą turinčius teisėjus (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo ... straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, 1996).

Pagal Teismų įstatymo 18 straipsnio 2 dalies 1 punkte nustatytą teisinį reguliavimą Senatas galėjo apbruoti ne tik Aukščiausiojo Teismo kolegijų, bet ir kitų teismų sprendimus. Per beveik ketverius šios normos galiojimo metus Senatas aprobavo tik vieną kitų teismų priimtą nutartį: 1998 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. 6 buvo aprobuota ir biuletenyje paskelbta Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1997 m. rugsėjo 16 d. nutartis. Nuo 1998 metų lapkričio 1 d., pakeitus teisinį reguliavimą (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas, 1998), vienodą teismų praktiką formavo tik biuletenyje paskelbtos Aukščiausiojo Teismo nutartys.

1996 metais biuletenyje „Teismų praktika“, be Senato aprobuotų nutarčių, buvo pradėtos skelbti ir kitų Aukščiausiojo Teismo priimtų nutarčių santraukos. Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad spręsdami bylas teismai neretai netinkamai taiko įstatymus ir kodeksų normas, todėl, „vadovaudamasis jam suteiktais įgaliojimais, biuletenį papildė ketvirtuoju skyriumi, kuriame, siekiant ateityje išvengti klaidų pasikartojimo, analizuoja tokius konkrečius atvejus“ (*Teismų praktika*, 1996, 3–4, p. 3). Pagal formą šios santraukos buvo analogiškos iki 1995 metų teisiniuose žurnaluose skelbtoms Aukščiausiojo Teismo nutarčių santraukoms. Analogiška buvo ir šių santraukų teisinė reikšmė: jos turėjo metodinę reikšmę. Skirtumas nuo iki 1995 metų skelbtų nutarčių santraukų buvo tas, kad jas atrinkdavo ir redaguodavo Aukščiausiojo Teismo skyriai, o ne atitinkamų sričių specialistai ar žurnalo redakcijos kolegijos nariai. Tokios santraukos buvo skelbiamos biuletenio 3–10 numeriuose (1996–1998 metai).

Aukščiausiojo Teismo senatas 1996–1998 metais turėjo įgaliojimus pagal Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimą nagrinėti bylas dėl įsiteisėjusių Aukščiausiojo Teismo kolegijų nutarčių ar Apeliacinio teismo kasacinių nutarčių, jeigu Senato sprendimas būtų reikšmingas vienodai teismų praktikai taikant įstatymus formuoti (Teismų įstatymo 18 str. (1996 m. liepos 4 d. įstatymo redakcija) 2 d.). Proceso įstatymuose (Baudžiamojo proceso ir Civilinio proceso kodeksuose) taip pat buvo nuostatų, kuriomis Senatui buvo suteikti atitinkami įgaliojimai. Antai, pagal BPK 457 straipsnio (1996 m. liepos 9 d. įstatymo redakcija) 1 ir 2 dalis Aukščiausiojo Teismo senatas pagal Teismo pirmininko teikimą nagrinėjo bylas dėl įsiteisėjusių Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutarčių, priimtų nagrinėjant bylas kasacine tvarka, ar Apeliacinio teismo kasacinių nutarčių, jeigu nutartyje yra netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas ir tai reikšminga vienodai teismų įstatymo taikymo praktikai formuoti, taip pat bylas, kai Europos Tarybos Ministrų Komiteto arba Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimais Lietuvos Respublikos teismų apkaltinamieji nuosprendžiai ir nutartys baudžiamosiose bylose pripažinti pažeidžiančiais Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Pavyzdinis reikšmingų vienodai teismų praktikai taikant įstatymus formuoti atvejų sąrašas buvo pateiktas Prašymų pateikti Aukščiausiojo Teismo senatui teikimą nagrinėjimo tvarkoje (1996): kai nagrinėjant konkrečią bylą susiduriama su teisės spragomis, užpildytinomis taikant teisės ar įstatymo analogiją, kai ginčijamas kolizinių normų pritaikymo konkrečioje byloje teisingumas, kai nevienodai taikomos teisės vertinamojo pobūdžio normos (pvz., didelė žala, didelis neatsargumas, sunki materialinė padėtis, geri papročiai, prieštaravimas



visuomenės interesams, protingumo, teisingumo principai ir kt.), kai būtina nuspręsti, ar atitinkamų teisės aktų taikymo praktika neprieštarauja EŽTT praktikai, ir kiti atvejai.

Vykdydamas šiuos įgaliojimus Senatas išnagrino tik dvi bylas. Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. kovo 24 d. sprendime Nr. 1, priimtame baudžiamojoje byloje, išaiškintas Kelių eismo taisyklių ir saugos darbe norminių aktų nuostatų konkurencijos atvejis, 1997 m. lapkričio 21 d. sprendime Nr. 2, priimtame civilinėje byloje, išaiškintas Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo ir Vilniaus universiteto statuto nuostatų konkurencijos atvejis.

Nuo 1999 m. sausio 1 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tapo vienintele kasacine instancija įsiteisėjusiems teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims ir nutarimams<sup>2</sup>, dėl to buvo išplėsta Teismo sudėtis ir pakeista Senato sudėtis: jį sudarė Teismo pirmininkas, skyrių pirmininkai ir po septynis abiejų skyrių teisėjus, turinčius didesnę Aukščiausiojo Teismo teisėjo darbo stažą (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (1998)). Tuo pačiu įstatymu buvo pakeista ir Senato kompetencija: Senatas neteko teisės nagrinėti bylas ir aprobuoti teismų sprendimus. Biuletenyje „Teismų praktika“ turėjo būti skelbiamos kolegijų ar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos pasiūlytos ir kasacine tvarka priimtose nutartys (Teismų įstatymo 18 str. (1998 m. balandžio 8 d. įstatymo redakcija) 2 d. 1 p.).

Pirmaisiais Teismų įstatymo 18 straipsnio (1998 m. balandžio 8 d. įstatymo redakcija) 2 dalies 1 punkto taikymo metais kiek skyrėsi Aukščiausiojo Teismo skyrių praktika biuletenyje skelbiant Teismo nutartis. Paskelbti nutartis Teismo biuletenyje siūlydavo jas priėmusios teisėjų kolegijos ar plenarinė sesija, o sprendimas jas skelbti būdavo priimamas skyriaus teisėjų susirinkime, tačiau Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutarčių rezoliucinėse dalyse būdavo nurodomas sprendimas „Pasiūlyti nutartį paskelbti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje“, o Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartyse tokio siūlymo nebuvo nurodoma. Ši skirtumą lėmė proceso įstatymų ypatumai: CPK 369 straipsnyje (1998 m. gruodžio 10 d. įstatymo redakcija) buvo numatyta tokio sprendimo priėmimo galimybė, o BPK to nebuvo numatyta. Vėliau nutarčių skelbimo biuletenyje praktika buvo suvienodinta ir nutarčių rezoliucinėse dalyse siūlymas skelbti nutartį biuletenyje nebuvo nurodomas, nors atitinkama CPK nuostata galiojo ir toliau (iki 2011 m.). Naujos redakcijos Teismų įstatyme (2002) nutarčių skelbimo Aukščiausiojo Teismo biuletenyje tvarka buvo patikslinta: biuletenyje skelbiamos skyrių plenarinių sesijų nutartys, taip pat trijų ir išplėstinių septynių teisėjų kolegijų nutartys, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma atitinkamo skyriaus teisėjų (22 str. 2 d. 1 p.). Taigi siūlyti skelbti nutartis biuletenyje galėjo ne tik jas priėmusios teisėjų kolegijos, bet ir kiti asmenys.

2001 metais buvo pradėtas leisti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis „Administracinių teismų praktika“. Administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas skelbia plenarinės sesijos apeliacine tvarka priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis, taip pat išplėstinių penkių ar septynių teisėjų kolegijų apeliacine tvarka priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis bei visus sprendimus dėl norminių administracinių aktų teisėtumo. Pirmajame biuletenio numeryje buvo paskelbti ir Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyriaus penkių teisėjų kolegijos priimti sprendimai ir nutartys, Aukštesniojo administracinio teismo teisėjų kolegijos sprendimas dėl norminio administracinio akto pripažinimo prieštaraujančiu aukštesnės galios norminiams aktams.

Iki 2002 metų teisę taikantys subjektai (teismai, valstybės ir kitos institucijos, kiti asmenys) buvo įpareigoti atsižvelgti į Aukščiausiojo ir Vyriausiojo administracinio teismų biuleteniuose paskelbtose nutartyse esančius įstatymų išaiškinimus. Teismų įstatyme (2002 m. redakcija) buvo įtvirtintos nuostatos,

<sup>2</sup> Iki tol kasacine tvarka bylas taip pat nagrinėjo apygardų teismai ir Lietuvos apeliacinis teismas.

įpareigojančios teisę taikančius subjektus atsižvelgti į biuleteniuose paskelbtose nutartyse esančius ne tik įstatymų, bet ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus. Tokias nuostatas lėmė administracinių teismų praktika, nes savo nutartyse šie teismai sprendė ne tik įstatymų, bet ir kitų teisėkūros subjektų (Vyriausybės, ministerijų ir kt.) priimtų aktų taikymo klausimus. Antai, Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 22 d. nutartyje Nr. 3A–46/2000 išaiškinti Alkoholio kontrolės įstatymo ir Vyriausybės nutarimu patvirtintų Nedenatūruoto etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų apskaitos taisyklių nuostatų taikymo klausimai.

*Teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais apibendrinimas.* Teismų įstatyme (1994 m. redakcija) buvo atsisakyta Aukščiausiojo Teismo plenumo vadovaujamųjų išaiškinimų kaip vienodos teismų praktikos formavimo būdo. Šiame įstatyme buvo nustatyta, kad Aukščiausiasis Teismas analizuoja teismų praktiką įstatymų taikymo klausimais (18 str. 2 d. 2 p.) ir biuletenyje skelbia metodinę medžiagą apie įstatymų taikymo praktiką, kuriai pritarė Teisėjų senatas (18 str. 3 d. 2 p.). Taigi 1995 metų pradžioje įsigaliojusiu teisiniu reguliavimu buvo pakeista Aukščiausiojo Teismo atliekamos teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais analizės rezultatų teisinė reikšmė: jie prarado privalomąją reikšmę teisę taikantiems subjektams ir tapo metodine medžiaga (rekomendacijomis).

Pažymėtina, kad Aukščiausiojo Teismo plenumo vadovaujamųjų išaiškinimų buvo mėginama atsisakyti dar 1992 metais. Teismų įstatyme (1992 m. redakcija) buvo nustatyta, kad Teisėjų senatas nagrinėja teismų praktiką ir teikia rekomendacijas teismams dėl įstatymų taikymo (12 str. 1 d. 1 p.). Tačiau, kaip minėta, šis įstatymas neįsigaliojo ir teismų praktika dar kurį laiką buvo formuojama Aukščiausiojo Teismo plenumo vadovaujamaisiais išaiškinimais. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senatas, išnagrinėjęs po 1990 m. kovo 11 d. atliktus teismų praktikos apibendrinimus, vykdokus Plenumo nutarimus, 1995 m. vasario 10 d. nutarimu Nr. 6 „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimų (1991–1994 m.) reikšmės vienodos teismų praktikos taikant įstatymus formavimui“ formuojančiais vienodą įstatymų taikymo teismų praktiką, pripažino nutarime išvardytus Plenumo nutarimus, išskyrus tam tikras jų dalis. Neformuojančiomis vienodos teismų praktikos pripažintos nutarimų nuostatos, kuriomis buvo aiškinamos pakeistos ar panaikintos įstatymų normos.

Aukščiausiajame Teisme teismų praktikos analizė būdavo atliekama apibendrinant tam tikros kategorijos bylas, išnagrinėtas per tam tikrą laikotarpį. Apibendrintinų bylų kategorijos būdavo parenkamos skyriaus teisėjų susirinkimuose, įvertinus praktikos poreikius. Teismų praktikos analizės rezultatai būdavo išdėstomi apibendrinimo apžvalgose ir remiantis šiomis apžvalgomis suformuluotose išaiškinimuose, kurie būdavo įforminami Senato nutarimais.

Iki administracinių teismų veiklos pradžios Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kaip minėta, formavo vienodą teismų praktiką ir administracinių teisės pažeidimų bylose, tačiau teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais analizės šios kategorijos bylose neatliko. Teismų praktiką administracinių teisės pažeidimų bylose pradėjo analizuoti Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius (Apibendrinimas dėl muitų bylų (ATPK 237 str.), ... , 2000).

Teismų įstatyme (2002 m. redakcija) aukščiausiųjų pakopų teismų įgaliojimai analizuoti teismų praktiką ir tokios analizės rezultatų teisinė reikšmė buvo suformuluoti tiksliau: analizuoja teismų praktiką taikant įstatymus ir kitus teisės aktus ir teikia rekomendacinius išaiškinimus (23 str. 2 d. 2 p., 31 str. 2 d. 2 p.). Bendrosios kompetencijos teismų praktikos tam tikrų kategorijų bylose apibendrinimo apžvalgas tvirtino ir rekomendacinius išaiškinimus teikė Aukščiausiojo Teismo senatas (Teismų įstatymo 25 str. 1 p.), administracinių teismų – buvo aprobuojami Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų pasitarime.

1995–2005 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasmet parengdavo vidutiniškai po keturias teismų praktikos apžvalgas: po dvi apžvalgas dėl įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo atitinkamai baudžiamosiose ir civilinėse bylose. Aptariamam laikotarpiu Aukščiausiojo Teismo senatas apsvarstė



ir biuletenyje paskelbė 27 teismų praktikos taikant teisės normas baudžiamosiose bylose apžvalgas ir 22 teismų praktikos taikant teisės normas civilinėse bylose apžvalgas.

Išanalizavus teismų praktiką baudžiamosiose bylose, buvo teikiami tiek Baudžiamojo kodekso (BK) bendrosios, tiek specialiosios dalies, tiek Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) normų taikymo rekomendaciniai išaiškinimai. BK bendrosios dalies normų taikymą Aukščiausiojo Teismo senatas aiškino apibendrinęs teismų praktiką taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo (1997 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 4), taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis (1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23), atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą (2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 25), veikas pripažįstant mažareikšmėmis (2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 29), atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės (2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 30), taikant BK normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu (2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 38). BK specialiosios dalies normų taikymas buvo aiškinamas apibendrinus teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227<sup>1</sup> str.) baudžiamosiose bylose (1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 su 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimo Nr. 15 pakeitimais ir papildymais), nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas (1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43), kontrabandos bylose (1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 1 su 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 2 pakeitimais ir papildymais, 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43), nagrinėjant mokesčių vengimo ir kitų nusikaltimų finansams baudžiamąsias bylas (1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 13, 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 55), sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8, 1999 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 19), nužudymų bylose (1999 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 18, 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46), nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 37), išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose (2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49), vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose (2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52). BPK normos buvo aiškinamos apibendrinus teismų praktiką taikant BPK normas, reguliuojančias bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka (2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 26, 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 53), nustatančias teismo nagrinėjimo ribas (2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 32), skiriant arba pratęsiant kardomąjį kalinimą (suėmimą) (2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 36, 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 50), taikant BPK normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą (2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40), reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą (2004 m. rugsėjo 17 d. nutarimas Nr. 48). Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 42 buvo patvirtinta teismų praktikos apibendrinimo apžvalga „Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam teismui“ ir išaiškintas nurodytų normų taikymas.

Išanalizavus teismų praktiką civilinėse bylose, buvo teikiami tiek Civilinio kodekso (CK), tiek įvairių teisės aktų, taikomų civilinėse bylose, tiek Civilinio proceso kodekso (CPK) normų taikymo rekomendaciniai išaiškinimai. CK normų taikymą Aukščiausiojo Teismo senatas aiškino apibendrinęs teismų praktiką nagrinėjant civilines bylas, kuriose paskolos sutarčių įvykdymas užtikrintas įkeitimo, laidavimo bei garantijos sutartimis (1995 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 18), nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę (1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2), nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu (2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27), taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas (2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39), taikant įstatymus,

reklamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus (2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54). Įvairių teisės aktų, taikomų civilinėse bylose, normos buvo aiškinamos apibendrinus teismų praktiką dėl įstatymų taikymo nuomininkų išskeldinimo iš savininkams gražintų gyvenamųjų patalpų civilinėse bylose (1995 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 15), dėl Darbo sutarties įstatymo taikymo civilinėse bylose (1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 42 su 1997 m. sausio 16 d. nutarimo Nr. 3 papildymu), dėl civilinių bylų, kylančių iš mokesčių teisinių santykių nagrinėjimo (1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 14), dėl CK 7, 7<sup>1</sup> straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas (1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1), nagrinėjant civilines bylas dėl privatizuotų butų padalijimo (1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 9), nagrinėjant įvaikinimo bylas (1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24), taikant tarptautinės privatinės teisės normas (2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28), taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją (CMR) (2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 31), įmonių bankroto bylose (2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 33), nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium (2002 m. birželio 22 d. nutarimas Nr. 35), taikant Darbo kodekso normas, reklamentuojančias darbo sutarties nutraukimą darbdavio iniciatyva, kai nėra darbuotojo kaltės (2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 44), taikant Darbo kodekso normas, reklamentuojančias darbo sutarties nutraukimą pagal Darbo kodekso 136 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktus (2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 45). CPK normos buvo aiškinamos apibendrinus teismų praktiką taikant įstatymus, reguliuojančius teismo sprendimo priėmimo ir išdėstymo tvarką (1997 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 5), nagrinėjant skundus dėl teismo antstolių veiksmų, atliktų vykdant turto varžytines, taip pat nagrinėjant civilines bylas dėl turto pardavimo iš (be) varžytinių aktų arba turto perdavimo išieškotojui aktų pripažinimo negaliojančiais (1999 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 17), nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal CPK XXXIX skyriaus taisyklės (2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 41), taikant CPK normas, reklamentuojančias įrodinėjimą (2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 51), taikant CPK normas, reklamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą (2005 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 56).

Per kiek daugiau nei dešimtmetį kai kurių teisės normų taikymo praktiką Lietuvos Aukščiausiasis Teismas apibendrino po du kartus (teisės normų, taikomų nagrinėjant kontrabandos, nusikaltimų finansams, sukčiavimo, turto pasisavinimo arba iššvaistymo bylas, nagrinėjant baudžiamąsias bylas apeliacine tvarka, skiriant kardomąjį kalinimą (suėmimą), nagrinėjant civilines bylas dėl darbo sutarties nutraukimo). Tai lėmė tuo metu vykusią teisinės sistemos reformą ir teisės normų, kurios buvo aiškinamos apibendrinus teismų praktiką, esminiai pakeitimai, dėl kurių ankstesni rekomendaciniai išaiškinimai tapo neaktualūs.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas aptariamą laikotarpį apibendrino teismų praktiką administracinių teisės pažeidimų bylose dėl nelegalaus darbo (2005 m.) ir teismų praktiką administracinėse bylose dėl nuosavybės teisių atkūrimo (2005 m.).

*Konsultacijos teisėjams.* Pagal Teismų įstatymo (1994 m. redakcija) 18 straipsnio 2 dalies 3 punktą Aukščiausiasis Teismas teisėjus galėjo konsultuoti dviem būdais: 1) susipažindamas su apygardų teismų ir Apeliacinio teismo darbu vietoje ir 2) kitais būdais. Su teismų darbu vietoje susipažindavo Aukščiausiojo Teismo pirmininko įsakymu sudaryta šio teismo teisėjų delegacija. Aukščiausiojo Teismo teisėjai vietoje analizuodavo teismo išnagrinėtas tam tikrų kategorijų bylas ir kartu su to teismo teisėjais aptardavo bylų nagrinėjimo metu kylančias įstatymų taikymo problemas. Konsultavimas „kitais būdais“ vykdavo raštu. Teisėjai (taip pat ir apylinkių teismų) raštu kreipdavosi į Aukščiausiąjį Teismą, prašydami konsultuoti juos dominančiais įstatymų taikymo klausimais. Parengti konsultacijos projektą būdavo pavedama atitinkamo skyriaus teisėjui arba teismo tarnautojui. Konsultacija buvo svarstoma

skyriaus teisėjų pasitarime ir, jeigu jos turiniu pritaravo dauguma skyriaus teisėjų, išsiunčiama jos prašusiam teisėjui. Konsultacijos taip pat skelbtos biuletenyje „Teismų praktika“. Tokiu būdu teisėjai buvo konsultuojami labai įvairiais teisės taikymo klausimais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijos 1995–2002, 2002).

Pradėjus veikti administraciniais teismams, šių teismų teisėjus įstatymų taikymo klausimais, taip pat apylinkių teismų teisėjus Administracinių teisės pažeidimų kodekso taikymo klausimais konsultavo Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius, vėliau – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.

Teismų įstatyme (2002 m. redakcija) buvo atsakyta teisėjų konsultavimo susipažįstant su teismų darbu vietose ir nustatyta, kad Aukščiausiasis Teismas gali konsultuoti teisėjus įstatymų ir kitų teisės aktų aiškinimo ir taikymo klausimais (23 str. 2 d. 3 p.), o Vyriausiasis administracinis teismas – gali konsultuoti administracinių teismų teisėjus įstatymų ir kitų teisės aktų aiškinimo ir taikymo klausimais (31 str. 2 d. 3 p.).

Vykstant teisinės sistemos reformai rašytinės konsultacijos teisėjams buvo labai svarbus ir bene vienintelis praktiškai įmanomas vienodos teismų praktikos užtikrinimo būdas, nes kitiems būdams (biuleteniuose paskelbtos aukščiausiųjų pakopų teismų nutartys ir praktikos apibendrinimai) reikėjo didelių laiko sąnaudų, todėl nuolat kintant teisiniam reguliavimui jie nebuvo efektyvūs. Konsultacijos teisėjams vienodai teismų praktikai aiškinant ir taikant įstatymus formuoti ypač padėjo 2001–2003 metais įsigaliojus naujiems įstatymams (BK, BPK, CK, CPK). Kai kurie Aukščiausiojo Teismo teisėjai ir kiti darbuotojai buvo šių įstatymų projektų rengimo darbo grupių nariai, todėl Aukščiausiasis Teismas turėjo galimybę tiksliai paaiškinti naujų įstatymų normų prasmę.

Konsultacijos teisėjams buvo teisės taikymo rekomendacijos, nebuvo privalomos ir turėjo tik metodinę reikšmę. Tam tikrais atvejais konsultacijos netgi buvo pateikiamos kaip Aukščiausiojo Teismo skyriaus teisėjų nuomonė. Antai, 1997 m. sausio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius Kauno miesto apylinkės teismo pirmininką dėl ATPK 9, BPK 9<sup>1</sup> straipsnių taikymo konsultavo: „Manome, kad asmuo, kurio atžvilgiu baudžiamoji byla nutraukta BPK 9<sup>1</sup> str. pagrindu, už tą pačią veiką negali būti traukiamas atsakomybėn pagal ATPK. Tačiau administracinė atsakomybė yra galima ir nutraukus baudžiamąją bylą, kai byloje yra duomenų apie administracinį nusižengimą. Tada tardytojas perduoda byloje esančią medžiagą teismui spręsti administracine tvarka (BPK 234 str.)“ (*Teismų praktika*, 7, p. 81). Neabejotina, kad konsultacijos teisėjams darė tam tikrą įtaką priimant sprendimus konkrečiose bylose, tačiau negalima sutikti su teisės literatūroje išsakyta pozicija, kad jos prilygo neleistinam teisėjų nepriklausomumą pažeidžiančiam poveikiui ir įvardytinos kaip negatyvus veiksnys, turintis įtakos teisėjų diskrecijai (Lastauskienė, Šinkūnas, 2007, p. 73). Pirma, galimybė konsultuoti teisėjus buvo numatyta Teismų įstatyme, t. y. turėjo teisinį pagrindą. Antra, nebuvo konsultuojama, kaip spręsti konkrečią faktinę situaciją. Trečia, buvo konsultuojama išimtinai teisiniais, t. y. teisės normos turinio aiškinimo ir jos taikymo klausimais. Taigi konsultacijos teisėjams turėjo tokią pat reikšmę kaip ir įstatymų komentarai, kurių autoriai buvo ir Aukščiausiojo Teismo teisėjai (pvz., Kazlauskas, 1989; Goda, 2001) arba Aukščiausiojo Teismo teisėjų, skaitančių paskaitas Teisėjų mokymo centre, atsakymai į klausimus ir nekėlė grėsmės teisėjų nepriklausomumui ir diskrecijai.

*Kitų vienodos teismų praktikos formavimo būdų paieška.* Aptariamam laikotarpiu buvo ieškoma ir naujų vienodos teismų praktikos formavimo būdų. 2003 metais Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“ buvo pradėtos skelbti Lietuvos teismų praktikai aktualių EŽTT sprendimų santraukos. Šios santraukos prasidėdavo savita preambule – Konvencijos nuostatų ir EŽTT praktikos palyginimu su vidaus teisės normomis ir jų taikymo praktika (Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, 2003, p. 297). Antai, „Teismų praktikos“ 20 numeryje buvo paskelbtos EŽTT sprendimų, kuriuose buvo

sprendžiama dėl ikiteisminio proceso metu gautų duomenų, eventualiai naudingų gynybai, neatskleidimo teisėtumo, gyvybės atėmimo tyrimo procesui keliamų reikalavimų, telefono pokalbių įrašymo, asmens nubaudimo už teismo ir teisėjo įžeidimą laišku, valstybės pareigūnų kurstymo (provokavimo) asmens padaryti nusikalstamą veiką, taip pat ir naudojant nusikalstamos veikos imitacijos modelį santraukos su atitinkamomis preambulėmis (Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų santraukos, 2003).

Nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą dienos (2004 m. gegužės 1 d.) įsigaliojo teisinis reguliavimas, kuriuo Aukščiausiajam Teismui ir Vyriausiajam administraciniam teismui buvo suteikti įgaliojimai, vadovaujantis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, analizuoti ir apibendrinti atitinkamai bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas ir teikti rekomendacijas dėl Lietuvos teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo, ... pakeitimo ir papildymo įstatymas, 2003). Teismų įstatyme šie Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo įgaliojimai tiesiogiai nebuvo priskirti vienodos teismų praktikos formavimo būdamas, tačiau, įvertinus tai, kad Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis (Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 str.), darytina išvada, kad rekomendacijos dėl Lietuvos teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo galėtų būti vertinamos kaip vienodos teismų praktikos formavimo būdas, tačiau aptariamam laikotarpiu nei Aukščiausiasis Teismas, nei Vyriausiasis administracinis teismas tokių rekomendacijų neparengė.

Be kita ko, atidžiau paanalizavus Teismų įstatymo 23 ir 31 straipsnių 3 dalyse (2003 m. balandžio 8 d. įstatymo redakcija) įtvirtintų ir su jomis susijusių normų turinį, kyla klausimas, ar tokio teisinio reguliavimo tikrai reikėjo ir ar nurodytos rekomendacijos galėjo būti parengtos. Pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties 234 straipsnį kiekvienas valstybės narės teismas gali prašyti Europos Bendrijų Teisingumo Teismą preliminaraus nutarimo dėl Sutarties išaiškinimo, Bendrijos institucijų ir Europos Centrinio Banko aktų galiojimo ir išaiškinimo ir Tarybos aktu įkurtų įstaigų statutų išaiškinimo, jeigu mano tai esant reikalinga sprendimui priimti konkrečioje jo nagrinėjamoje byloje, o teismas, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau skundžiamas, tai daryti privalo. Analogiškos normos buvo įtvirtintos Teismų įstatymo 40<sup>1</sup> straipsnyje (2003 m. balandžio 8 d. įstatymo redakcija) ir proceso įstatymuose (Administracinių bylų teisenos įstatyme, BPK ir CPK). Aukščiausiųjų pakopų teismams nereikėjo specialios Teismų įstatymo normos tam, kad jie analizuotų teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas. Šią funkciją jie sėkmingai galėjo įgyvendinti Teismų įstatyme jau anksčiau nustatytais vienodos teismų praktikos formavimo būdais (Teismų įstatymo 22 str. 2 d., 31 str. 2 d.). Rekomendacija dėl Lietuvos teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje tegalėjo būti viena – kreiptis preliminaraus nutarimo į Europos Sąjungos teismines institucijas. Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas dar prieš Lietuvai tampa Europos Sąjungos nare atkreipė dėmesį į tai, kad dėl preliminaraus nutarimo bus galima kreiptis tik tuo atveju, kai Europos Bendrijų Teisingumo Teismas dar nėra pasisakęs tuo pačiu klausimu, todėl Vyriausiajam administraciniam teismui teks didelis krūvis analizuojant gausią Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudenciją, siekiant nustatyti, ar šio teismo praktika iškilusiu klausimu dar nėra suformuota (Metinis pranešimas, 2003, p. 14). Taigi Teismų įstatymo 23 ir 31 straipsnių 3 dalyse (2003 m. balandžio 8 d. įstatymo redakcija) įtvirtinta norma labiau demonstravo pasiryžimą tinkamai taikyti Europos Sąjungos teisės normas nei turėjo praktinės naudos vienodinant teismų praktiką.

2004 metais Vyriausiasis administracinis teismas, siekdamas užtikrinti vienodą ES teisės taikymą, pradėjo rengti ir biuletenyje „Administracinių teismų praktika“ skelbti Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktikos apžvalgas.

### 3. Vienodos teismų praktikos formavimas nuo 2006 metų

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime konstatavo, kad „Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių bendrosios kompetencijos teismų instancinę sistemą, aiškinimas, taip pat tuo kitokiu šių Konstitucijos nuostatų aiškinimu grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (ar jų teisėjams) prisiimti Konstitucijoje jiems nenumatytas funkcijas, Konstitucijoje nenustatytus įgaliojimus, paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą, pažeistų Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, šio straipsnio 3 dalies nuostatą, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Pažymėtina ir tai, kad privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan., davimas žemesnės instancijos teismams suvaržytų ir pačių tuos nurodymus duodančių aukštesnės instancijos teismų galimybes nešališkai peržiūrėti, jeigu to prireiktų, atitinkamas bylas apeliacine arba kasacine tvarka“.

Teismų įstatymo normos, kuriose nustatyti vienodos teismų praktikos formavimo būdai, šiame nutarime nebuvo analizuojamos ir nebuvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, tačiau po nutarimo paskelbimo kai kurios jų nebuvo taikomos. Ypač uoliai Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos nuostatos buvo įgyvendintos Aukščiausiąjame Teisme: tebegaliojant Teismų įstatyme nustatytam teisiniam reguliavimui, nepriėmus formalaus sprendimo savo veiklą nutraukė Aukščiausiojo Teismo senatas, atsisakyta teikti konsultacijas teisėjams, kurių laiką sustabdytas teismų praktikos apibendrinimo apžvalgų rengimas. Tai patvirtina biuletenio „Teismų praktika“ 25 numeris, kuriame paskelbtos tik Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegijų nutartys ir EŽTT sprendimų santraukos. Konsultacijų teisėjams atsisakė ir Vyriausiasis administracinis teismas.

Kai kurių įstatyme nustatytų vienodos teismų praktikos formavimo būdų atsisakymas buvo motyvuojamas Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatomis apie jų teisinę galią. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendime konstatuota, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) saisto konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti ne tik Konstitucinio Teismo nutarimuose, bet ir kituose Konstitucinio Teismo aktuose – išvadose ir sprendimuose; taigi pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose yra aiškinama Konstitucija – formuojama oficiali konstitucinė doktrina, savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų. Nėra abejonių dėl to, kad Konstitucinio Teismo aktai savo turiniu saisto tiek teisę kuriančias, tiek teisę taikančias institucijas tuo atveju, kai įstatymas (kitas teisės aktas) pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai. Tačiau tokių abejonių atsiranda dėl to, ar teisę taikančias institucijas saisto Konstitucinio Teismo aktų turinys tuo atveju, kai Konstitucinio Teismo baigiamajame akte pasisakoma dėl įstatymų reguliuojamų santykių, tačiau juos reguliuojančios normos nėra Konstitucinio Teismo tyrimo dalykas ir nepripažįstamos prieštaraujančiomis Konstitucijai.

Pagal Konstituciją negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai (7 str. 1 d.), teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad tas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai (107 str. 1 d.). Vadinasi, tuo atveju, kai Konstitucinio Teismo baigiamajame akte pasisakyta dėl įstatymų reguliuojamų santykių, tačiau atitinkamos normos nepripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, viena vertus, nėra teisinio pagrindo tų teisės normų netaikyti, kita vertus, akivaizdu, kad nustatyta tvarka kreipusis į Konstitucinį Teismą dėl šių normų atitikties Konstitucijai, jos bus pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai. Būtent tokia situacija susiformavo dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo. Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarimo motyvuojamojoje



dalyje išdėstė iš Konstitucijos kylančius reikalavimus nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui), jo argumentavimui, paskelbimui, nors atitinkamos BPK normos nebuvo tyrimo dalykas toje konstitucinės justicijos byloje. Po šio nutarimo paskelbimo Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydama iširti proceso įstatymų normų, reglamentuojančių teismo baigiamųjų aktų motyvų surašymo ir skelbimo tvarką, atitiktį Konstitucijai, ir Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu šios normos buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai. Beje, Aukščiausiasis Teismas nesiėmė įgyvendinti Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytų nuostatų, nors jos buvo skirtos ir Aukščiausiojo Teismo priimamiems aktams.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo doktrininės nuostatos buvo plėtojamos 2007 m. spalio 24 d. nutarime, kuriuo pripažinta, kad CPK 4 straipsnio nuostata „Teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į <...> kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus“ neprieštaruoja Konstitucijai. Įgyvendinant šių nutarimų nuostatas, 2018 metais Teismų įstatymo 33 straipsnis buvo papildytas 4 dalimi: „Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina.“ Taigi Teismų įstatyme buvo įtvirtinta, kad teismai, priimdami sprendimus, yra saistomi precedentų, tačiau vienodos teismų praktikos formavimo būdus įtvirtinantis teisinis reguliavimas ilgą laiką nebuvo keičiamas. Šis reguliavimas pakeistas tik 2016 metais. Teismų įstatymo 23 straipsnyje (2016 m. birželio 2 d. įstatymo redakcija) nustatyta, kad Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus (2 dalis); į Aukščiausiojo Teismo nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus (3 dalis); plėtodamas ir užtikrindamas vienodą teisės aiškinimą ir taikymą bendrosios kompetencijos teismuose, Aukščiausiasis Teismas analizuoja nacionalinių, Europos Sąjungos ir tarptautinių teismų praktiką, kitus teisės šaltinius, rengia teismų praktikos apibendrinimus, apžvalgas, viešai skelbia informaciją apie savo veiklą (4 dalis). Analogiški įgaliojimai formuoti vienodą administracinių teismų praktiką buvo suteikti Vyriausiajam administraciniam teismui (Teismų įstatymo 31 str. (2016 m. birželio 2 d. redakcija)).

Teismų įstatymo 23 ir 31 straipsniuose (2016 m. birželio 2 d. įstatymo redakcija) buvo įtvirtinta po Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo paskelbimo susiklosčiusi faktinė situacija vienodos teismų praktikos formavimo srityje – teismų praktiką formuoja tik aukščiausiųjų pakopų teismų nutartys. Visos Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo nutartys tapo vienodos teismų praktikos formavimo būdu, nepaisant to, jos paskelbtos biuletenyje ar nepaskelbtos. Be to, tai yra vienintelis oficialus teismų praktikos formavimo būdas.

Viena iš būtinų teismų praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaravimo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo, užtikrinimo sąlygų yra visų grandžių bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų precedentų prieinamumas, kurį lemia atitinkamų informacinių sistemų sukūrimas, organizacinių bei techninių galimybių teismams (teisėjams) susipažinti su analogiškose bylose anksčiau priimtais teismų sprendimais – precedentais analogiškose bylose užtikrinimas (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas). Teismų precedentų prieinamumui užtikrinti visi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimai, nutartys, nutarimai, taip pat visi įsiteisėję administracinių teismų sprendimai dėl norminių administracinių aktų teisėtumo registruojami ir skelbiami Teisės aktų



registre (Teisėkūros pagrindų įstatymo 22 str. 1 d.). Aukščiausiųjų pakopų teismų sprendimai skelbiami ir šių teismų biuleteniuose, tiesa, biuleteniuose skelbiami ne visi, o tik tų teismų teisėjų nuomone, aktualiausi sprendimai ir paskelbimas biuletenyje nesustiprina teismo precedento reikšmės.

Teismų precedentų prieinamumą siekiama užtikrinti ir kitais būdais. Tiek Aukščiausiasis Teismas, tiek Vyriausiasis administracinis teismas atlieka savo praktikos tam tikrų kategorijų bylose apibendrinimus ir biuleteniuose skelbia šių apibendrinimų apžvalgas, pavyzdžiui, Teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius) apžvalga (I dalis, *Teismų praktika*, 55; II dalis, *Teismų praktika*, 56), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl darbo teisės normų, reglamentuojančių darbo sutarties pasibaigimą ir individualių darbo ginčų dėl teisės nagrinėjimą, apžvalga (*Teismų praktika*, 55), Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos aiškinant ir taikant norminių administracinių aktų teisėtumo tyrimą reglamentuojančias teisenos taisykles apibendrinimas (*Administracinė jurisprudencija*, 36). Skirtumas nuo iki 2006 metų atliktų teismų praktikos apibendrinimų yra tas, kad 1) apibendrinama tik aukščiausiųjų pakopų teismų praktika ir 2) apibendrinimų apžvalgose tik susistemunami teismo precedentai tam tikrų kategorijų bylose, todėl jos turi tik pagalbinę reikšmę formuojant vienodą teismų praktiką.

Be to, Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo interneto puslapiuose kiekvieną mėnesį teikiamos naujausios šių teismų praktikos apžvalgos. Aktuali teismų praktika aptariama ir šių teismų metiniuose pranešimuose ar veiklos apžvalgose.

Deja, reikia pažymėti, kad visi šie būdai negali užtikrinti vienodos teismų praktikos, jeigu patys teisėjai kiekvienu atveju nesiaiškina, ar tam tikru įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo klausimu yra suformuotas teismo precedentas. Antai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 19 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2A-2/2013 išaiškinta, kad laisvės atėmimo bausmės skyrimas teismo baudžiamuoju įsakymu yra negalimas. Teismų praktika rodo, kad teismai kartais kitaip aiškina BPK 418 straipsnio 1 dalyje (2011 m. birželio 21 d. įstatymo redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą ir teismo baudžiamuoju įsakymu nuteistajam paskiria laisvės atėmimo bausmę. Tokiais atvejais Generalinis prokuroras Aukščiausiajam Teismui paduoda pareiškimą dėl baudžiamosios bylos atnaujinimo dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atnaujiną bylą ir pakeičia teismo baudžiamąjį įsakymą<sup>3</sup>, paskirdamas švelnesnę bausmės rūšį (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2A-7-222/2017, 2A-8-222/2019, 2A-9-788/2019, 2A-2-594/2023, 2A-3-594/2023).

Vykdydami Teismų įstatymo nuostatas, Aukščiausiasis Teismas ir Vyriausiasis administracinis teismas analizuoja Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką ir biuleteniuose skelbia šių teismų sprendimų temines santraukas. Šios santraukos teisinės reikšmės neturi, yra tik informacija apie atitinkamų teismų praktiką. Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje teikiamos ir Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų santraukos.

Taigi nuo 2006 metų vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus formuoja tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartyse ir

<sup>3</sup> Galima kelti abejonę, ar tokiais atvejais yra BPK 451 straipsnyje numatytas bylos atnaujinimo dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo pagrindas. Aukščiausiasis Teismas konstatuoja, kad teismas, baudžiamuoju įsakymu paskirdamas terminuoto laisvės atėmimo bausmę, pažeidė BPK nustatytas teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo taisykles ir kartu netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, tačiau netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo nenurodo (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3-594/2023). Generalinio prokuroro pareiškime nurodoma, kad teismas aiškiai netinkamai pritaikė BK 2 straipsnio 5 dalį, pagal kurią bausmės, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės bei priverčiamosios medicinos priemonės skiriamos tik pagal įstatymą. Pažymėtina, kad netinkamas BK bendrosios dalies normų taikymas ir baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai nėra bylos atnaujinimo dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo pagrindai (plačiau apie tai žr.: Kuonis, 2022).

sprendimuose esantys išaiškinimai, o kitų šių teismų veiklos formų rezultatai (praktikos apibendrinimai, apžvalgos, kitų teismų sprendimų santraukos) vaidina tik pagalbinį vaidmenį vienodinant teismų praktiką – yra teismo precedentų žinomumą užtikrinančios priemonės.

## Išvados

1. Pagal įvykius, lėmusius esminius vienodos teismų praktikos formavimo pokyčius, išskirtini trys jo raidos nuo 1990 metų etapai: 1) nuo 1990 metų iki Konstitucijoje įtvirtintos teismų sistemos veiklos pradžios (1990–1994 metai); 2) nuo Konstitucijoje įtvirtintos teismų sistemos veiklos pradžios iki Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo paskelbimo (1995–2005 metai); 3) vienodos teismų praktikos formavimas nuo 2006 metų.
2. 1990–1994 metais Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimais priimami vadovaujameji išaiškinimai teismams buvo vienintelis oficialus vienodos teismų praktikos formavimo būdas. Įstatymų taikymo praktika taip pat buvo formuojama iki Lietuvos nepriklausomos Valstybės atkūrimo naudotais metodinę reikšmę turinčiais būdais: teisiniuose žurnaluose paskelbtomis Aukščiausiojo Teismo nutarčių santraukomis ir specialistų teikiamomis konsultacijomis.
3. 1995 metų pradžioje įsigaliojusi teisiniu reguliavimu teisiškai įtvirtinti iki tol faktiškai buvę vienodos įstatymų taikymo praktikos formavimo būdai ir įgaliojimai formuoti vienodą teismų praktiką suteikti tik Lietuvos Aukščiausiam Teismui. Pagal šį reguliavimą vienodą teismų praktiką Aukščiausiasis Teismas formavo trimis būdais: biuletenyje skelbdamas teismų sprendimus, atlikdamas teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais apibendrinimus ir konsultuodamas teisėjus. Pradėjęs veikti administraciniams teismams, vienodą šių teismų praktiką formavo Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius, o vėliau Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas tokiais pat būdais kaip ir Aukščiausiasis Teismas.
4. Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 16 d. nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos nuostatos lėmė esminius vienodos teismų praktikos formavimo būdų pokyčius ir jų teisinį reguliavimą. Nuo 2006 metų vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus formuoja tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartyse ir sprendimuose esantys išaiškinimai, o kitų šių teismų veiklos formų rezultatai (praktikos apibendrinimai, apžvalgos, kitų teismų sprendimų santraukos) vaidina tik pagalbinį vaidmenį vienodinant teismų praktiką – yra teismo precedentų žinomumą užtikrinančios priemonės.

## Literatūra

### Norminiai teisės aktai

Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*, 2004, 2-2.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos Valstybės atstatymo“ (1990). *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, 11.

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ (1990). *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 9-224.

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimo ir papildymo“ (1992). *Lietuvos aidas*, 1992-01-24, 16.

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo (2004). *Valstybės žinios*, 111-4123.

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 13-308.

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo pakeitimo įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 85-2566.

Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 13-309.

- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 112-3106.
- Teismų santvarkos įstatymas (1933). *Vyriausybės žinios*, 419-2900.
- Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatymas (1960). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 13-131.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas (1990). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 8-185.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1992). *Lietuvos aidas*, 1992-02-26, Nr. 39.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo įsteigimo ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 15 straipsnio papildymo“ (1992). *Lietuvos aidas*, 1992-11-05, Nr. 217.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, 46-851.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ įsigaliojimo“ (1994). *Valstybės žinios*, 50-933.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo ir papildymo“ (1994). *Valstybės žinios*, 96-1880.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 13, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 29, 36, 42, 58, 60, 62 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 67-1600.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 38-1001.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 17-649.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo, Administracinių bylų teisenos įstatymo, Civilinio proceso kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 39-1765.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55<sup>1</sup>, 57, 61, 63, 64, 69<sup>1</sup>, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 127, 1218, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53<sup>1</sup>, 53<sup>2</sup> straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 81-3186.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 12, 15, 23 ir 31 straipsnių pakeitimo įstatymas (2010). *Valstybės žinios*, 142-7260.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo Nr. I-480 22, 23, 27, 31, 32, 33 straipsnių pakeitimo ir 24, 25, 26 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas (2016). TAR, Nr. 15660.
- Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 110-5564.
- Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo įsigaliojimo“ (1992). *Lietuvos aidas*, 1992-02-26, 39.
- Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“ (1993). *Valstybės žinios*, 70-1311.
- Prašymų pateikti Aukščiausiojo Teismo senatui teikimą nagrinėjimo tvarka (1996). Patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. gruodžio 17 d. posėdyje (protokolas Nr. 6). *Teismų praktika*, 5-6.
- Specialioji literatūra**
- Andriulis, V. et al. (2002). *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
- Bairašauskaitė, T. (2018). Lietuvos teismai Rusijos imperijos laikais. Iš: Sagatienė, D. (sud. ir red.) (2018). *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*. Vilnius: Small art, 63-83.
- Goda, G. (sud.) (2001). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Griškevič, L. (2018). Lietuvos teismų sistema po 1990 metų. Iš: Sagatienė, D. (sud. ir red.) (2018). *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*. Vilnius: Small art, 131-149.
- Kazlauskas, M. (sud.) (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis.
- Kuconis, P., Nekročius, V. (2001). *Teisėsaugos institucijos*. Antrasis leidimas. Vilnius: Justitia.
- Kuconis, P. (2022). Baudžiamosios bylos atnaujinimo dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo teisinio reguliavimo raida ir kai kurios problemos. *Teisė*, 125, 175-188.
- Lastauskienė, G., Šinkūnas, H. (2007). Konsultacijos teisėjams kaip priemonė formuoti vienodą teismų praktiką: probleminiai aspektai. *Teisė*, 65, 64-75.
- Likas, A. (1962). Tolesni socialistinio teisėtumo stiprinimo uždaviniai. *Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo biuletenis*, 1, 3-8.
- Machovenko, J. (2018). Teismai Lietuvoje nuo Mindaugo iki Batoro. Iš: Sagatienė, D. (sud. ir red.) (2018). *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*. Vilnius: Small art, 17-39.
- Maksimaitis, M. (2001). *Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais*. Vilnius: Justitia.

- Maksimaitis, M. (2018). Apeliacija ir kasacija Lietuvos teismuose 1918–1940 metais. Iš: Sagatienė, D. (sud. ir red.) (2018). *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*. Vilnius: Small art, 85–103.
- Petrėnas J. (sud.) (1981). *Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo Plenumo nutarimų rinkinys 1961–1980*. Vilnius. Lietuvos TSR Aukščiausiasis Teismas.
- Sagatienė, D. (2018). Teismai okupuotoje Lietuvoje. Iš: Sagatienė, D. (sud. ir red.) (2018). *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*. Vilnius: Small art, 105–129.
- Stankevič, A. (2018). LDK bajoriškų teismų veiklos bruožai XVI–XVIII amžiais. Iš: Sagatienė, D. (sud. ir red.) (2018). *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*. Vilnius: Small art, 41–61.

### Teismų praktika

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 113-4132.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 36-1292.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 102-3957.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 111-4549.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. kovo 24 d. sprendimas Nr. 1. *Teismų praktika*, 1997, 7, p. 104–106.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. lapkričio 21 d. sprendimas Nr. 2. *Teismų praktika*, 1997, 8, p. 212–215.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-2/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3-594/2023.
- Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 22 d. nutartis Nr. 3A-46/2000.

### Kiti šaltiniai

- Apibendrinimas dėl muitų bylų (ATPK 237 str.), išnagrinėtų apygardų administraciniuose teismuose, ir teisės taikymo rekomendacijos (2000). *Administracinių teismų praktika*, 1, 303–325.
- Baudžiamosios bylos (1990). *Teisės apžvalga*, 2, 67–68.
- Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktikos apžvalga (2004 m. sausio 1 d. – 2004 m. birželio 30 d.) (2004). *Administracinių teismų praktika*, 5, 268–304.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Įžangos žodis (2003). *Teismų praktika*, 20, p. 295–298.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų santraukos (2003). *Teismų praktika*, 20, p. 348–371.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 1995 m. vasario 10 d. nutarimas Nr. 6 „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimų (1991–1994 m.) reikšmės vienodos teismų praktikos taikant įstatymus formavimui“. *Teismų praktika*, 1995, 1, 52, 53, 73.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 1995 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 11 „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 1995 m. kovo 30 d. nutarties, kuria išspręstas daiktinių įrodymų klausimas, aprobavimo“. *Teismų praktika*, 1995, 1, 62–64.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 6 „Dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1997 m. rugsėjo 16 d. nutarties, kurioje išaiškinta, kad dėl neišmokėto darbo užmokesčio ar kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais, priteisimo bet kuris darbuotojas gali kreiptis betarpiškai į teismą per vienerių metų terminą, ir konstatuotas darbdavio kaltės dėl delsimo atsiskaityti su atleidžiamu iš darbo darbuotoju nebuvimas, aprobavimo“. *Teismų praktika*, 1998, 9, 45–48.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijos 1995–2002* (2002). Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.
- Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimai (1991–1993)* (1994). Vilnius: Teisinės informacijos centras prie [Lietuvos Respublikos] teisingumo ministerijos.
- Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas*. Metinis pranešimas (2003) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat\\_metinis\\_pranesimas\\_2003.pdf](https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat_metinis_pranesimas_2003.pdf) [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.].
- Sbornik postanovlenii Verkhovnogo Suda SSSR (1924–1986)* (1987). Moskva: Izvestia soveto narodnykh deputatov SSSR. *Vyriausiojo Tribunolo 1924–1933 metų visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo Ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle* (1933). Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus leidinys.

## Formation of Uniform Jurisprudence in Lithuania since 1990

### Pranas Kuconis

(Vilnius University)

S u m m a r y

The formation of uniform jurisprudence is the exclusive competence of the courts of highest tiers. Since restoration of the independent State of Lithuania, the legal regulation establishing the formation of uniform jurisprudence has been repeatedly

changed. The article singles out three stages of the development of this institute in Lithuania since 1990, discusses the peculiarities of these stages and some problems with the application of the relevant legal regulation.

After the restoration of the independent State of Lithuania, the legal regulation remained in force, according to which the Supreme Court of the Republic of Lithuania had the power to analyze and summarize case law, judicial statistics and give guided explanations on issues of application of laws, which were mandatory for courts, other bodies and officials applying the law. The practice of applying the law also formed in a previously used methods which had a methodological significance: summaries of the Supreme Court's rulings published in legal journals and consultations provided by specialists.

In 1995–2005 the Supreme Court of Lithuania shaped the uniform case law of ordinary courts in three ways: by publishing court decisions in the bulletin, by performing summaries of case law on application of laws, and by advising judges. When the administrative courts became operational, the uniform practice of these courts was formed by the Administrative Division of the Court of Appeal of Lithuania and later by the Supreme Administrative Court of Lithuania in a same way as the Supreme Court.

Since 2006, uniform case law in the interpretation and application of laws and other legal acts has been formed only by interpretations contained in the orders and decisions of the Supreme Court of Lithuania and the Supreme Administrative Court of Lithuania. Summaries of practice, reviews, summaries of the decisions of other courts of the highest tiers are only an auxiliary tool for the formation of uniform jurisprudence, ensuring a notoriety of judicial precedents.

## Vienodos teismų praktikos formavimas Lietuvoje nuo 1990 metų

**Pranas Kuconis**

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Vienodos teismų praktikos formavimas yra išimtinė aukščiausiųjų pakopų teismų kompetencija. Nuo Lietuvos nepriklausomos Valstybės atkūrimo vienodos teismų praktikos formavimą nustatantis teisinis reguliavimas ne kartą buvo keičiamas. Straipsnyje išskiriami trys šio instituto raidos Lietuvoje nuo 1990 metų etapai, aptariami šių etapų ypatumai ir kai kurios atitinkamo teisinio reguliavimo taikymo problemos.

Po Lietuvos nepriklausomos Valstybės atkūrimo liko galioti teisinis reguliavimas, pagal kurį Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas turėjo įgaliojimus analizuoti ir apibendrinti teismų praktiką, teisminę statistiką ir duoti vadovaujamuosius išaiškinimus įstatymų taikymo klausimais, kurie buvo privalomi teismams, kitiems organams ir pareigūnams, taikantiems įstatymą. Įstatymų taikymo praktika taip pat buvo formuojama anksčiau naudotais metodinė reikšmę turinčiais būdais: teisiniuose žurnaluose paskelbtomis Aukščiausiojo Teismo nutarčių santraukomis ir specialistų teikiamomis konsultacijomis.

1995–2005 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką formavo trimis būdais: biuletenyje skelbdamas teismų sprendimus, atlikdamas teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais apibendrinimus ir konsultuodamas teisėjus. Pradėjus veikti administraciniam teismams, vienodą šių teismų praktiką formavo Lietuvos apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius, o vėliau Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas tokiais pat būdais kaip ir Aukščiausiasis Teismas.

Nuo 2006 metų vienoda teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus formuojama tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartyse ir sprendimuose esančiais išaiškinimais. Aukščiausiųjų pakopų teismų atliekami praktikos apibendrinimai, apžvalgos, kitų teismų sprendimų santraukos yra tik pagalbinė vienodos teismų praktikos formavimo priemonė, užtikrinanti teismo precedentų žinomumą.

Pranas Kuconis, socialinių mokslų daktaras, docentas, buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (2008–2017) ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (1997–2008, 2017–2021) teisėjas. Jo mokslinių interesų sritys – baudžiamojo proceso teisė ir kriminalistika.

Pranas Kuconis, doctor of social sciences, associate professor, former Judge of the Constitutional Court of Republic of Lithuania (2008–2017) and the Supreme Court of Lithuania (1997–2008, 2017–2021). His areas of scientific interest are criminal procedure law and criminalistics.